

**Tromsø
kommune**

Romssa suohkan

KOMMUNEDELPLAN FOR KULTURMILJØ 2023-2032

- HØRINGSUTKAST 20.11.2023

FORORD

For første gang kan kommunen legge frem en kulturmiljøplan som dekker hele kommunen. Som kulturmiljøkartet viser finnes det bevaringsverdige kulturmiljø i mange fjorder og sund, og på mange øyer, daler og eider. I Tromsø har det levd folk i tusenvis av år. De har levd av det naturen har gitt, men også dyrket opp, bebygd og endret landskapet. Det er dette som er kulturlandskapet. Det viser seg ofte at det som var en fin boplass for tusen år siden også var en fin boplass for hundre år siden. Mange steder er det vanskelig å se sporene tilbake til vikingtida, mens gården fra slutten av 1800-tallet fremdeles står der. Dette forteller oss at historien ligger lag på lag - under føttene våre. Vi har arvet en kultur og et landskap, og vi bør ta vare på arven for de neste generasjonene også. Kulturmiljøplanen er ikke et sluttprodukt, men et startprodukt for nysgjerrighet, samarbeid og utvikling.

Miljøverndepartementet har, gjennom sitt fagdirektorat Riksantikvaren, vært en pådriver for økt kulturmiljøkompetanse i kommunene og gitt både økonomisk og faglig støtte til kommunene slik at de kunne nå målet om en kulturmiljøplan. Vårt håp er at kulturmiljøene er representative for mangfoldet og lokalhistorien rundt om i kommunen.

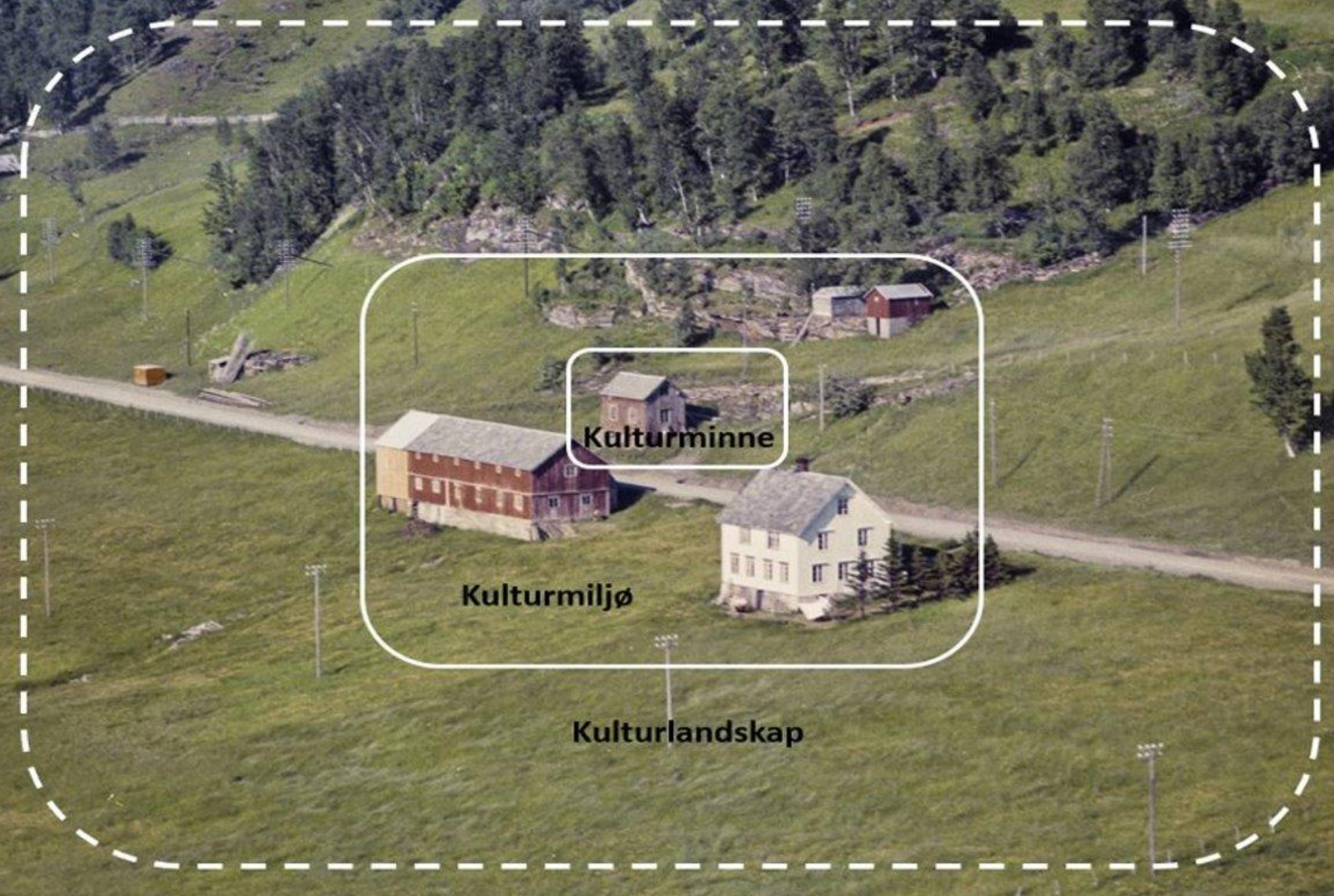
Stor takk til Perspektivet museum for at de digitaliserer og tilgjengeliggjør en fotografisk kulturskatt som det kan ses mange eksempler på her. Andre foto, der det ikke er angitt fotograf, er Tromsø kommunes egne.

INNHOOLD

FORORD	2
PLANDEL	4
1. Innledning	5
1.1 Mål for kulturmiljøvernet i Tromsø	6
1.2 Plantypen	6
1.3 Forholdet til andre planer	6
1.4 Planarbeidets forhistorie	8
1.5 Planprosess og medvirkning	9
2. Status for kulturmiljøvernet i Tromsø	12
2.1 Vernede kulturmiljø	12
2.2 Det offentlige kulturmiljøvernet	13
2.3 Det frivillige kulturmiljøvernet	15
2.4 Utfordringer og muligheter	17
3. Planforslaget	22
3.1 Hva er verneverdig?	22
3.2 Kulturhistoriske temaer	25
3.3 Vernestrategi	33
3.4 Retningslinjer for ulike typer kulturmiljø	35
3.5 Forslag til kommunalt verneverdig kulturmiljø	38
3.6 Kulturmiljøkartet	41
3.7 Handlingsplan 2024-2026	42
3.8 Konsekvenser av planen	43
4. Ord og begreper i kulturmiljøvernet	45
VEDLEGG: VÅRT LANDSKAP - VÅR KULTURARV	
VEDLEGG: KULTURMILJØKARTET	

PLANDEL

Illustrasjon av hva kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap kan være. Foto: Perspektivet museum

1. INNLEDNING

Her foreligger Tromsø kommunes første Kommunedelplan for kulturmiljø – også referert til som kulturmiljøplanen.

Kulturmiljø er en samlebetegnelse for kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap når dette som helhet omtales. I Stortingsmeldingen *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* (2020) er dette begrepet tatt i bruk, og det vitner om behovet for å se sammenhenger og helhet.

Kulturmiljø er alle spor etter menneskelig virksomhet til alle tider. Dette kan være et hus eller en øks, en mynt, stien til brønnen, en bil eller til og med en stor stein i landskapet. Hver dag endres eller slettes mange av disse sporene – de kastes på dynga, brennes opp eller omdannes til noe nytt. Slik har det alltid vært. Men som mennesker interesserer vi oss også for våre røtter og vår historie. Vi har behov for å forstå hvem vi er, og hvor vi kommer fra. Dette behovet gjør at vi skal ta vare på noe av vårt kulturmiljø som vår felles arv som vi skal overlevere til neste generasjon.

1.1 Mål for kulturmiljøvernet i Tromsø

Målet med kulturmiljøplanen er å legge til rette for at viktige kulturminner, -miljøer og -landskap i hele Tromsø kommune blir bevart for fremtidige generasjoner. Bevaring skal være sosialt, miljømessig og økonomisk bærekraftig. Dette innebærer å bruke kulturminner som ressurser for å skape trivsel og identitet i bomiljøer, og å sette Tromsø på kartet som et sted med historie og særpreg.

1.2 Plantypen

Kommunens forpliktelser til å følge opp vedtak etter plan- og bygningsloven, der vern av kulturmiljø inngår, gjør at kommunen er kulturmiljømyndighet etter plan- og bygningsloven. Fylkeskommunene, Sametinget og Riksantikvaren (fagdirektorat i Klima- og miljødepartementet) er kulturmiljømyndighet etter kulturminneloven. Mens kulturminneloven er en sektorlov, er plan- og bygningsloven sektorovergripende og skal være en felles arena der ulike samfunnshensyn drøftes og vektas.

Kulturmiljøplanen er en temaplan etter plan- og bygningsloven § 11.2 om kommuneplanens samfunnsdel (KPS). KPS skal gi retningslinjer for hvordan kommunens egne mål og strategier skal gjennomføres i kommunal virksomhet og med medvirkning fra andre offentlige organer og private. Kommunedelplaner for temaer eller virksomhetsområder skal ha en handlingsdel som angir hvordan planen skal følges opp de fire påfølgende år eller mer. Handlingsdelen skal revideres årlig. Kulturmiljøplanen er en temaplan som angir mål for vern og bruk av kulturmiljø, og strategier og konkrete tiltak for å nå målene.

1.3 Forholdet til andre planer

Regjeringens stortingsmelding om kulturmiljø, *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*, vektlegger at kulturmiljøpolitikken er en del av klima- og miljøpolitikken.¹ Dette betyr at vår forvaltning av kulturminner, -miljøer og -landskap bidrar til den nødvendige omstillingen av ressursbruken som er avgjørende for livet på jorda i fremtiden. Dette gjentas i Stortingsmeldingen om bærekraftsmålene fra 2021.² Her fremheves det blant annet at Norge har et potensial for i enda større grad å ta i bruk kulturarven som ressurs i samfunnsutviklingen, ved fortsatt bruk, ombruk, gjenbruk og transformasjon av kulturmiljø.

Kommuneplanens samfunnsdel

I kommuneplanens samfunnsdel (KPS) angis kommunens overordnede føringer og mål for planlegging og virksomhet i Tromsø. KPS for 2020-2032 har bærekraftsmålene som grunnlag for all utvikling i kommunen. Den omtaler bærekraft på de tre hovedområdene sosial bærekraft, klima- og miljømessig bærekraft og økonomisk bærekraft. Når det gjelder klima, har Tromsø mål om å utvikle et lavutslippsamfunn gjennom kunnskapsbaserte tiltak.

1 Meld.St.16 (2019-2020)

2 Meld.St.40 (2020-2021)

FN's bærekraftsmål legger rammene for kommuneplanens samfunnsdel, KPS.

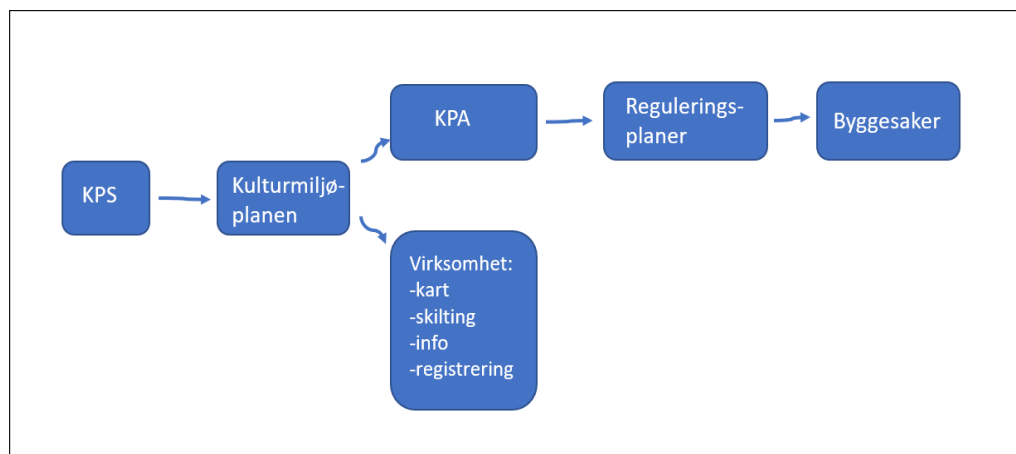
Byggeindustrien står for store utslipp av klimagasser i forbindelse med produksjon og frakt av nye materialer. Det er derfor en stor miljøgevinst knyttet til å tilrettelegge for gjenbruk, ombruk og transformasjon av eksisterende bebyggelse. Dette har også en økonomisk side som hittil har vært vurdert som negativ – altså at gjenbruk og ombruk er dyrere enn å bygge nytt. Dette peker på et kompetansefelt som må styrkes fremover: kunnskap om eldre byggeskikk, konstruksjoner, materialer, vedlikehold og tålegrenser. Kunnskap og kompetanse er nøkkelen til både økonomisk og miljømessig bærekraft.

KPS har også en arealstrategi der det blant annet fremheves at arealbruk som styrker samfunnets sosiale bærekraft innebærer å styrke naturverdier, landskap, kulturminner og stedform som identitetsbyggende elementer og viktige hverdagslandskap. Å fremheve og bevare eksisterende verdier i omgivelsene har en viktig betydning for oss som individer og som samfunn.

Kulturmiljøplanen er en temaplan som har en vekselvirkning med andre planer der kulturmiljøpolitikk har en relevans. Det kan f.eks. dreie seg om tilskuddsordninger, kulturstier eller klimaprojekter.

Kommuneplanens arealdel

Parallelt med utarbeiding av kulturmiljøplanen har prosessen med rullering av kommuneplanens arealdel (KPA) startet. Arealstrategien i KPS og kulturmiljøplanen ligger til grunn for forslaget til ny KPA. Det er foreslått hensynssoner for kulturmiljø og landskap med retningslinjer. Når KPA blir vedtatt vil planen ligge til grunn når det utarbeides områdeplaner og detaljreguleringsplaner. Det er på dette nivået at kulturmiljøene kan få et juridisk bindende vern.

Modellen viser kulturmiljøplanens plass i kommunens planlegging og virksomhet.

1.4 Planarbeidets forhistorie

Tromsø kommune har aldri hatt en egen kulturmiljøplan. Vern av kulturmiljø har vært formalisert gjennom arealplaner. Tromsøs første arealplan der begrepet «spesialområde bevaringsverdige bygninger» er brukt, er planen for bebyggelsen i Storgata og Grønnegata fra Strandskillet til Fredrik Langes gate fra 1972. Denne planen vernet så å si hele bebyggelsen Storgata 46 til 68. Før dette var det Riksantikvaren som stod for vernet av kulturmiljø i Tromsø ved å frede gårder etter bygningsfredningsloven. Dette gjelder f.eks. Skippergata 11 og 19 som ble fredet i 1942.

Siden 1970-tallet har vern av kulturmiljø vært på agendaen i både kommunedelplaner og detaljreguleringer, men det har vært en tydelig tendens til at fokuset har vært på Tromsø sentrum. Som et over 200 år gammelt bysentrum med synlige spor fra middelalderen, er dette forståelig, men det har også medført at det finnes svært lite kunnskap og forståelse for distriktenes kulturmiljø.

En egen kulturmiljøplan inngikk i kommunens planstrategi 2012-2015. Overskriften var «Kulturminneplan – markedsføring av verneverdige verdier»:

Med hensyn til kommunens arealbruk utløses behovet for en kulturminneplan. Planens skal kartlegge kulturminner med hensyn til arealplan, samt gi oversikt over verneverdige verdier som kan markedsføres og gi synergier i form av økt turisme og verdiskaping innen reiseliv.

Planstrategien ble fulgt opp av planprogram til kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø som ble vedtatt av kommunestyret 25. mai 2016. Planprogrammet hadde tittelen "Vårt landskap - vår kulturarv" og det var et uttalt mål at en ny kulturmiljøplan måtte favne hele kommunen. I vedtaket ble det også lagt til:

Under arbeidet med planen kartlegges det i tillegg følgende:

- *Har Tromsø kommune som forvaltningsorgan behov for fagkompetanse i tillegg til dagens?*
- *I hvilken grad kan Tromsø kommune samarbeide med relevante yrkeslinjer i videregående skoler for å dekke fremtidige behov for gode «tradisjonelle» håndverkere?*

I årene som har gått etter vedtaket av planprogrammet har det i politikken vært en viss dreining bort fra synet på kulturmiljø som noe som skal utnyttes til «verdiskaping», dvs. som inntektskilde for opplevelsenæringen, til et bærekraftperspektiv. FN's bærekraftsmål er nå godt kjent og gjelder alle land og alle deler av samfunnet, og gjenspeiles i gjeldende kommuneplan for Tromsø.

1.5 Planprosess og medvirkning

Etter at planprogrammet for kulturmiljøplanen ble vedtatt i 2016 startet forberedelsene til prosjektet der målet var en kulturmiljøplan. Det var et stort behov for å kartlegge kulturmiljø i distriktet. Kartleggingen ble i hovedsak utført sommerhalvåret 2016 og 2017 som feltarbeid. Med utgangspunkt i registrerte kulturminner og kulturmiljøer i Riksantikvarens database Askeladden, ble bebyggelse og andre spor som ble vurdert som mulig verneverdige, fotografert og beskrevet. Ytterligere informasjon ble hentet fra lokalhistoriske verk, eiere og andre informanter. På grunnlag av dette ble det utarbeidet 24 geografisk inndelte rapporter som dannet basis for videre arbeid.

Medvirkning er ikke bare en demokratisk og lovpålagt rettighet, men gir viktige bidrag til innholdet i planen. Det ble arrangert fagseminarer med representanter fra Fylkeskulturetaten, Sametinget, Kystverket, Tromsø museum, Universitetet i Tromsø, Slechts- og lokalhistorisk forening, Fortidsminneforeningen og Tromsø forsvarsmuseum. Seminarene var heldags- eller halvdagsmøter med temaene «Fisk, sjølberging og porten til Ishavet», «Romsa – byen ved det hellige fjell», «Verdens konflikter – i Tromsø», «Kommunikasjon» i tillegg til et bredt åpningseminar der blant annet metoder og tilnæringsmåter ble diskutert.

Det ble arrangert folkemøter i form av «Kulturminnekafeer». Disse ble arrangert i Ersfjorden, på Hillesøy, i Kårvika, Lakselvbukt og Fagernes. Her var det innledningsforedrag med lokalhistorisk tema og deretter informasjon om kulturmiljøplanen med mulighet for å stille spørsmål og komme med innspill. Inntrykket er at lokalhistorie vekker engasjement og interesse.

På Facebook ble det opprettet en egen side – *Kulturminner i Tromsø kommune* – der det har blitt lagt ut aktuelle nyheter som gjelder kulturmiljø generelt i kommunen, informasjon om kulturminnekafeer osv. Her kan man også stille spørsmål og be om informasjon.

Forslag til kulturmiljøplan ble lagt ut på høring av Kommune- og byutviklingsutvalget (KOBY) 10. november 2020. Planen ble også lagt frem i Kultur-, idretts- og friluftsutvalget (KIF) 11. november 2020. Da merknadsfristen utløp 12. februar 2021 hadde det kommet inn 21 merknader.

Kulturminnekafé på bygdehuset i Kårvika på Ringvassøya.

Oversikt og behandling er et eget vedlegg. Generelt kan det sies at merknadene medførte behov for ganske store endringer av planens struktur, samt en tydeliggjøring av mål med planen og drøfting av prinsipielle sider ved kulturmiljøforvaltningen i kommunen. I merknadene ble det f.eks. stilt spørsmål om kommunens strategier overfor bruk og vern av kulturmiljø. Det var tydelig at det første høringsutkastet resulterte i flere spørsmål om kommunens mål med planen, enn svar. Dermed har fasen mellom første og andre gangs offentlige høring tatt relativt lang tid, men resultatet skal til gjengjeld være en plan med vedlegg som kan være en tilfredsstillende referanse for kulturmiljøvern i Tromsø i hele planperioden.

Foto: Perspektivet museum

2. STATUS FOR KULTURMILJØVERNET I TROMSØ

For å finne ut hva som bør være målsettinger og satsingsområder for fremtiden, er det nødvendig å se på hva som er bevart, hvor kulturmiljøvernet står i dag, og formelle og organisatoriske forutsetninger som gjelder for forvaltning.

2.1 Vernede kulturmiljø

Det er omlag 360 objekter – de fleste bygninger – som har et formelt vern i Tromsø. Formelt vern betyr at de gjennom lovverket (plan- og bygningsloven eller kulturminneloven) har bestemmelser som gjør det ulovlig å skade, endre eller fjerne objektet hvis ikke man har fått uttrykkelig tillatelse til det. Over 80% av objektene med formelt vern ligger i byområdet – de aller fleste i Tromsø sentrum. Dette forteller oss at mye historisk verdifull bebyggelse ligger i sentrum, men det er også fortellingen om sentrum og periferi: Fokuset er på det som majoriteten ser hver dag, mens ytterområdene blir glemt.

Når det gjelder arkeologiske kulturminner er bildet et annet: Tettheten av registrerte kulturminner fra før reformasjonen (1537) er f.eks. svært høy i området rundt Brensholmen, Sommarøy og Tønsvika. Forvaltningssystemet fungerer slik at der det er stor aktivitet i form av oppføring av bygg og infrastrukturtiltak, vil det også bli gjort kulturminneundersøkelser som følge av krav i § 9 i kulturminneloven. Andre steder er «funntomme», men det kan like gjerne skyldes at det ikke har blitt undersøkt som at det faktisk ikke har vært aktivitet her gjennom historien. De arkeologiske kulturminnene er automatisk fredet.

Det gamle kirkeværet på Sandøya er automatisk fredet.

Skansen var et av de første områdene som ble fredet i 1942.

I tillegg til de 360 objektene med et formelt – dvs. juridisk – vern, er det omlag 150 objekter som kommunen mener er bevaringsverdige kulturminner i kommuneplan og kommunedelplan. Dette betyr at de ikke er beskyttet av lovverket i samme grad som de med formelt vern, men er «varsel» om at disse i fremtiden bør vernes juridisk. Kommunens digitale verktøy *Kulturmiljøkartet* viser de ulike verne-kategoriene.

2.2 Det offentlige kulturmiljøvernet

De offentlige aktørene som har ansvar for å ivareta verneinteressene i Tromsø er **Riksantikvaren, fylkeskommunen, Sametinget og kommunen**. Verneinteressene når det gjelder kulturmiljø som er fredet iht. kulturminneloven ivaretas først og fremst av fylkeskommunen og Sametinget. Riksantikvaren kobles inn når det gjelder nye fredningsvedtak, innsigelser til arealplaner og klager. På Riksantikvarens nettsider kan man lese mer utfyllende om ansvarsområdet.

Kommunens rolle

Kommunen ivaretar verneinteressene på flere måter, men først og fremst gjennom behandling av byggesaker og reguleringsplaner. Behandlingen av byggesakene avhenger av gode og målrettede bestemmelser i planen. I mange tilfeller er bestemmelsene av svært generell karakter, og behandlingen blir avhengig av en kulturminnefaglig vurdering. Disse vurderingene krever riktig og tilstrekkelig kompetanse hos kommunen.

Andre saksfelt som berører kulturmiljø som utredning av nye stedsnavn, tilrettelegging for kulturaktiviteter og andre bidrag til å øke kommunens kunnskap om kulturhistorie, utføres av Seksjon for kultur.

Siri får en halv million kroner for å restaurere det gamle huset: – Det er mye hjelp og gode krefter der ute

Siri Bers-Lind håper hun kan inspirere andre til å ta vare på restaurerte gamle hus.

I oktober i fjor kjøpte Siri Bers-Lind det lille, gamle, blåmalt huset i Vestregata 71 – et SEPPRAK-registrert hus fra 1885 med et enormt innflytterskall – for 1,25 millioner kroner.

Hun er over gjennomsnittet glad i gamle bygge, og det var ønsket om å redde huset fra å bli revet som var hennes største motivasjon.

Huset manglet blant annet tak og vinner, og hadde kun en klossetele skjelede mull i den gamle murekassen. Det er etter kjøpet, er Bers-Lind godt i gang med restaureringen.

Målet har hele tiden vært å ta vare på alt som kan tas vare på. Huset er i tillegg stort og det er ut i til. Ikke sammenhengende grunnmuren er i topp topp stand, sier hun.

En halv million kroner

For noen dager siden fikk Siri Bers-Lind en veldig hyggelig beskjed – Kulturminnefondet gir hun med 400.000 kroner til husprosjektet. Hun har også fått 40.000 kroner fra T1 i et takaksjonen, 10.000 kroner fra kommunen og 8.000 kroner fra fylket.

Hva har en halv million kroner å si for deg og prosjektet?

– Det var en helt fantastisk ryddet. Så, framside vi fremfor alt søge for mye bedre restaurerte fremover. Og nå kan jeg med trygghet bruke den tiden det tar med bevaring og å skape nye kledninger.

Hvor lenge Bers-Lind er i skolen, var det forutsett at hun skulle få så mye penger for å restaurere et privat hjem? Men så kan hun jo på at det er penger som skal hjelpe til å dekke ekstra kostnader det er å ta vare på gamle bygg og materialer.

– Vi har mye kulturminnerverdi og historie i Tromsø og regionen som vi ikke ser. Jeg har hørt at å oppfordre andre som kanskje

GAMMELT Når Vestregata 71 står klar, vil huset ha fått tilbake den litt mørke skoggrønne fargen det opprinnelig hadde.

vi, men ikke tenk på tak i et slikt prosjekt om å være, om å få noen på at det er mulig. Det kan veldig mange gode støtteordninger, og mye hjelp og gode krefter der ute.

Rolle

Hers-Lind har brukt lang tid på å finne ut av huset, hva som er viktig å bevare og hvordan man best gjør det.

– Dette er kulturen. Jeg ikke bare kunne lese meg til selv. Min erfaring fra starten har vært å få hjelp fra folk som kan bygge, historie, som kan kulturminner, for å få inn så mange ulike perspektiv som mulig. Det er mange beslutninger som skal tas, og det er derfor veldig å spørre om råd for å vite hvilken veivalgelse som er best.

Au være på gamle hus er viktig for byen. Ikke bare på grunn av historien de bærer, men også med tanke på bevaring.

– Dette huset har stått her i 100 år. Med en runde med innmatt og kjærlighet kan det stå i hundre år til. Det blir jeg glad av å tenke på. Og med økende priser på materialer, må vi begynne å tenke sammenhold, smale gjestebok av eksisterende bygg og ikke kan å rive for å bygge nytt.

Nå, som være litt gjen

for å ta tak i et slikt prosjekt? – Men nå ha stå på på-lyse, og være litt ena. Men jeg tror ikke jeg er så gjen, akkurat. Huset ser

vi, men ikke tenk på tak i et slikt prosjekt om å være, om å få noen på at det er mulig. Det kan veldig mange gode støtteordninger, og mye hjelp og gode krefter der ute.

Et knyttet hjerte

Bers-Lind regner med at huset er haker innen ryddet, skilt ut tak, vinduer, vegger og dører er på plass. Etter planen skal hun og samboeren flytte inn i huset. Hun oppgir prisaksjonen for restaureringen ender på 2,5-2,7 millioner kroner.

– Da jeg kjøpte huset, var det hovedsakelig for å redde det fra å bli revet. Planen var aldri å bygge inn i det søst. Men så har både jeg og samboeren min hørt med mange arbeidstimer allerede her, og vi har derfor blitt så glad i huset at vi har bestemt at det skal bli vårt, sier hun.

Har du noen gang angret på kjøpet og prosjektet?

– Ikke i det hele tatt. Men det har net jenger til enn jeg trodde. Jeg har fått så mange positive tilbakemeldinger fra nabene, kjente og folk som går forbi. Jeg har hele tiden hørt at flere ville søle skjøpet til prosjektet og huset, ikke bare meg. Jeg blir så glad når folk går forbi og står av en prat. Jeg synes faktisk hvordan det skal bli når alt blir klart, å bo i dette by- og gatemiljøet.

Et forbilde

Boell Rand er salubehandler i kommunen og har lign prosjekt i Vestregata 71 var. Kommunen har utgangspunktet villeg til

å ta bygget rive for å gi plass til en lepp av bygget, rett og slett fordi de ikke trodde bygget lot seg redde.

– Der tok vi full. Siri kom inn og viste oss at det var fullstendig mulig å redde huset. Vi heier veldig på det han holder på med i Vestregata, sier Rand.

Hun forteller at det ikke er slik at kommunen krever at et hus tilbeholdes til 1800-talletsstanden med de i tillegg. Det handler om å ha en god dialog, nært samarbeid og et, og med folk.

– Der er Siri et stort forbilde. Hun arbeider systematisk og me-

todisk og i riktig rekkefølge, og synes både tiden og pengene er på plass. Det tror jeg er oppskriften når man restaurerer et gammelt hus.

ELINE GRØNNVOLL
KULTURMILJØVERN
RONALD JØRANSSEN/STOTO
RONALD JØRANSSEN

ANDET INNFLYTTINGSKILL Siri Bers-Lind kjøpte Vestregata 71 for ett år siden for å redde det fra å bli revet. I mars håper hun på å flytte inn.

SENKET GARD Linder påbeveget, rede i kjelleren, har det kommet ny mur enkelte steder, og gulvet er senket. Her skal det bli vaskerom.

PERNET BAK Huset Siri Bers-Lind ønsker å beholde det gamle faset som står bak huset. Opprinnelig var det slik at bygårdar og hae i byen gjerne hadde et fies i bakgården hvor de hadde dyr. – Jeg tror jeg vil beholde det akkurat slik det er. I alle fall per nå. Nå har jeg nok med å renovere huset, sier hun.

KJØKKENET Siri Bers-Lind står i den som var og skal bli kjøkkenet i Vestregata 71. – Vi har allerede sett oss ut hvordan det skal se ut, og det kommer nok en innredning i en grønn tone, sier hun.

Eieren fikk tilskudd fra Kulturmiljøfondet til restaurering av huset i Vestregata i 2021. ITromsø 23. oktober 2021.

Som eier av vernede og fredede bygninger er kommunen også en aktør i kulturmiljøvernet. Kommunen ivaretar f.eks. Verdensteateret, bebyggelsen på Skansen, det gamle Tromsø museum (Muségata 2) og Alfheim svømmehall.

Tilskuddsordninger

Kommunen har to tilskuddsordninger som er rettet mot kulturmiljøvern. Den ene har som formål å fremme lokalhistorie og stimulere til at kulturminner blir tatt vare på og blir kjent for alle. Det er gjerne foreninger og andre organisasjoner som blir tilkjent midler her. I tillegg stimulerer kommunen til å ta vare på kulturmiljø gjennom overrekkelse av den årlige kulturvernpris som består av hederlig omtale i årets siste kommunestyremøte, 25 000 kroner og et innrammet kunstverk.

Den andre ordningen gjelder tiltak innenfor landbrukssektoren. SMIL-tilskudd skal støtte opp om kultur- og naturverdier i kulturlandskapet. Her kan både landbrukforetak og grunneiere søke.

Nasjonalt finnes det flere tilskuddsordninger som omhandler alt fra sikring av stavkirker, verdensarv og arkeologiske undersøkelser. På Riksantikvarens nettsider finnes oversikt over disse. Tilskudd til private eiere av verneverdige kulturminner vil være aktuell for svært mange, og dette er det Kulturminnefondet som står for.

2.3 Det frivillige kulturmiljøvernet

Det frivillige organisasjonslivet bidrar mye til kulturmiljøvernet i Norge.

Fortidsminneforeningen er en nasjonal aktør som bl.a. eier kulturhistoriske bygninger, driver museer, er faglige rådgivere samt er viktig pådriver for utviklingen av kulturmiljøpolitikken i Norge. Fortidsminneforeningen har fylkeslag i Troms og lokallag for Tromsø og omegn. Lokallaget har for tiden tilhold på Åsgård gård.

I de siste årene har sammenhengen mellom miljøvern og kulturmiljøvern blitt mer uttalt, og et initiativ fra **Fremtiden i våre hender** i samarbeid med private bedrifter om opprettelse av en gjenbruksmaterial-bank, er et godt eksempel på dette. Gjenbruk av materialer er ikke kulturmiljøvern i seg selv, men bidrar til økt fokus på bevaring, gjenbruk og ombruk. En materialbank av brukte materialer sier også noe om økt bevissthet rundt materialkvalitet i eldre bygningsmasse.

Tromsø forsvarsmuseum er en frivillig organisasjon som på en enestående måte har klart å formidle krigshistorie generelt og historien om det tyske slagskipet Tirpitz i særdeleshet. Museet, som drives i en bunker ved Solstrandvegen, holdes åpent i sommersesongen av frivillige og tiltrekker seg interesserte tilreisende og lokale.

Tromsø gravlunds vel jobber for å forskjønne og vedlikeholde Tromsø gravlund. Organisasjonen jobber også aktivt med å formidle historiene bak navnene på de gamle gravstøttene. **Tromsø bys vel** har i en årrekke markert historiske bebyggelse med «Blå skilt» som med stikkord forteller husets historie. De blå skiltene bidrar sterkt til å øke bevisstheten om bygningene som kulturminner. **Rekvik vel** har gjennom sitt sterke engasjement klart å løfte frem den gamle skolen i Rekvik og hele Rekviks historie. For dette fikk de også Tromsø kommunes kulturvernpris.

Eiere av kulturmiljø står i en særstilling når det gjelder å bidra helt konkret i ivaretagelsen av vår felles kulturarv. Eierne sitter jo også med det praktiske og økonomiske ansvaret for kulturmiljøet og er i bunn og grunn nøkkelaktøren i kulturmiljøvernet. Eierne er både privatpersoner, bedrifter, frivillige organisasjoner og offentlige organisasjoner.

Det inviteres til å etablere et bruktmarked for bygningsmaterialer. Nordlys 16. mai 2023.

En stor utfordring handler om kommunens vilje til å ta en aktiv rolle i kulturmiljøvernet.

2.4 Utfordringer og muligheter

Tromsø sentrum i dag ligger på samme sted som da byen ble grunnlagt i 1794. Her er det lag på lag med historie. Selv om andre byer kan ha liknende historie, er det likevel bare vi som eier Tromsøs unike historie. Å forvalte arven og tilføre nye lag i historien er utfordringen som krever vilje og kompetanse både fra det offentliges side og fra eiere og utviklere. Hvordan skal det nye møte det gamle, hvordan skal byen vokse og samtidig ivareta historisk skala og hvilke kompromisser må vi inngå fordi behovene i dag er annerledes enn for 200 år siden?

En aktiv kommune

For å kunne ta en mer aktiv rolle i kulturmiljøvernet må kommunen avsette tilstrekkelige ressurser, samt gi et tydelig mandat til organisasjonen. Slik som situasjonen har vært hittil har aktivitet fra kommunens side i stor grad vært avhengig av innkommende saker som skal behandles. Kommunen kan da veilede tiltakshavere eller eventuelt avslå omsøkte eller foreslåtte tiltak med begrunnelse i vernehensyn. En mer offensiv kommune kan derimot ta initiativ, f.eks. når viktige kulturmiljø forfaller eller utsettes for påvirkning som definitivt vil føre til tap av kulturmiljøverdier. I Tromsø sentrum er det flere eksempler på fraværende eller inaktive gårdeiere som gjerne leier ut historisk verdifulle bygninger, men som i liten grad vedlikeholder eller sikrer disse. Dette kan også være en utfordring i forhold til brannsikkerhet i tett trehusbebyggelse.

Kommuneorganisasjonen har mulighet til å være mer aktiv innenfor kulturmiljøfeltet for på den måten å sikre uerstattelige verdier, bidra til stedsutviklingen som vil øke kommunens tiltrekningskraft og miljømessig bærekraft. Kulturmiljøforvaltning i kommunene er organisert på mange ulike måter. Store byer som Trondheim, Bergen og Oslo har byantikvarenheter med flere ansatte, mens byer som Fredrikstad, Haugesund og Kristiansand har én

Kommuneorganisasjonen har mulighet til å være mer aktiv innenfor kulturmiljøfeltet for på den måten å sikre uerstattelige verdier.

ansatt. Antall ansatte, plassering og mandat i kommuneorganisasjonen speiler rollen de ulike byantikvarene har. Felles er at de alle er rådgivere for innbyggere og kommunens egne enheter, i størst grad plan- og byggesaksenheter. De fleste stedene benytter stillingsbenevnelsen «byantikvar», mens noen kaller det «kommuneantikvar», «kulturminnerådgiver» eller «kulturvernkontor». Tromsø kommune hadde i perioden 1997-2005 byantikvar og i perioden 2008-2019 en rådgiver for kulturminner og bygningsvern som var underlagt Byplanenheten på Seksjon for byutvikling. Denne stillingen blir gjenopprettet høsten 2023. Med unntak av Tromsø er det ingen byer nord for Levanger som har byantikvar eller tilsvarende.

Bedre rettslig vern

En annen utfordring har Statsforvalteren i Troms og Finnmark påpekt flere ganger: Gjeldende kommunedelplan for sentrum inneholder ikke rettslig bindende bestemmelser som hjemler vern av enkeltbygningene som er avmerket som verneverdige i planen. Det reelle bygningsvernet i sentrum gjelder altså kun kulturminnene som er regulert til bevaring i detaljreguleringsplaner. Plangrunnlaget i sentrum er mange steder helt utdatert og stedvis så gammelt at vernehensyn ikke har vært et vurderingstema overhode. Kommunedelplan for sentrum er under revisjon, og man skal igjen ta stilling til kulturminnevernet i sentrum. Da vil man kunne bruke hensynssoner for kulturmiljø, men det kan kun knyttes retningslinjer til disse sonene, som ikke vil være rettslig bindende i enkeltavgjørelser. Det er altså kun i områdeplaner og detaljreguleringsplaner at det kan finnes et juridisk vern av kulturminner.

På planleggingsida kan kommunen selv lage områdereguleringer eller detaljreguleringsplaner slik at viktige kulturmiljø sikres gjennom rettslig bindende bestemmelser. I slike prosesser trekkes berørte parter i mye større grad inn i prosessen enn i overordna planer. Dette bidrar til at kulturmiljøvernet blir forankret og forvaltningen av dem blir mer bærekraftig, siden eiere, nabolag og andre berørte parter medvirker i planarbeidet.

Mangel på tilpassing mellom gammelt og nytt kan skade kulturmiljøets helhet.

Kompetansebygging

Kulturvernet utfordres ved at det er stor interesse for å utvikle og holde liv i byen. Dette er positivt og gledelig, men samtidig er det noe som kommunen hver eneste dag må håndtere, bl.a som konkrete byggeprosjekter. Det er mange saker og ofte medieoppmerksomhet rundt dem – presset på å ta en beslutning kan være stort. Kommunen er avhengig av et fungerende og kompetent fagmiljø som utviklerne kan bruke, for kommunen er ikke rustet for å bistå konkret i slike vurderinger. Kunnskapsfeltet innen restaurering og tradisjonshåndverk er ikke tilstrekkelig utviklet i Tromsø-regionen, hverken når det gjelder prosjektledelse eller utførelse.

I andre deler av landet har det blitt opprettet bygningsvernssenter, byggeskikkssentre eller tilsvarende kompetansesenter. Disse drives og finansieres på forskjellige måter, men ofte er det samarbeid mellom kommune, fylket og museer, gjerne med noe finansieringsstøtte fra staten. I Troms finnes det bygningsvernssenter i Gratangen og det finnes kompetanse innen tradisjonshåndverk og bygningsvern ved Sør-Troms museum og Midt-Troms museum. Det finnes altså kompetanse i regionen, men denne sitter relativt langt fra Tromsø og kan i svært liten grad dekke behovene som en stor historisk by har. Et slikt kompetansesenter i Tromsø ville kunne skape store ringvirkninger for utviklingen av hele håndverkerbransjen og bidra til tiltrengt kompetanse innen f.eks. enøktiltak i bygninger og riktig restaurering, og generelt øke kunnskapen om gjenbruk, ombruk og omdanning. I handlingsplanen foreslås det å utrede hvordan et kompetansesenter kan utvikles.

Arkitekturen har mange muligheter. En vellykket verneprosess i tettbygde strøk og bysentra er avhengig av at det nye møter det gamle på gode måter. De nye bygningene kan møte de gamle på flere måter: volum, takform, materialbruk, farger og detaljeringer. Målet er en helhetlig byutvikling med rom for det nye, og omtanke for det gamle. Arkitektene har kompetansen, og oppdragsgiverne

Gamle bygg kan bevares gjennom ny bruk. Skilt og belysning påvirker kulturmiljøets visuelle helhet.

må etterspørre helhet og sammenheng, slik at prosjektet kan tilpasses det eksisterende bygningsmiljøet.

Få bebyggelsen i bruk

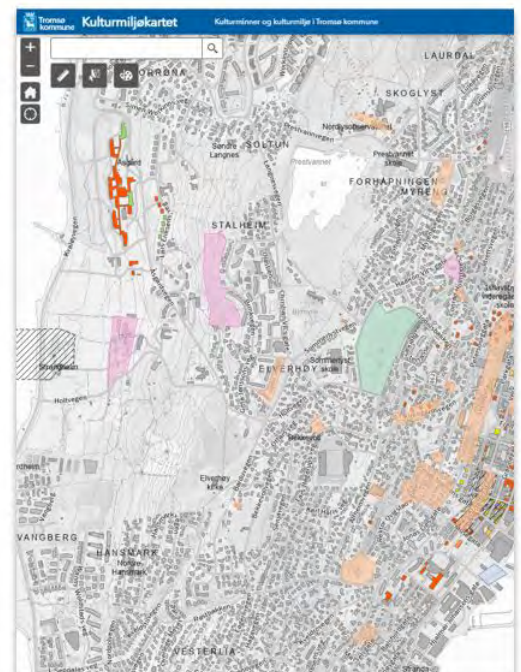
Spesielle utfordringer er knyttet til kulturmiljøer som har mistet sin opprinnelige funksjon. Dette gjelder ofte nærings- og industrianlegg, som gårdsbruk, sjøhus, fabrikkbygninger eller mindre butikkløkalene. Hele grupper av bygningstyper har på kort gått ut av bruk, og mange av dem ble dermed raskt "truede arter". Noen slike bygningstyper er svært spesialiserte og vanskelige å ta i bruk til nye formål.

Den stående bebyggelsen - produksjonslokaler og næringsbygg som har gått ut av bruk - har mange muligheter, men krever mye av utvikleren. Hvis man klarer å finne en ny bruk, tar vare på et kulturminne og sparer miljøet for riving og produksjon av nye materialer, kan resultatet bli svært spennende og en opplevelse i seg selv.

Skilting og lys som en del av fasaden

I sentrum har butikker, serveringssteder og andre virksomheter behov for å markere seg med skilt og lyssetting. I Tromsø sentrum er det stor variasjon innen skilting, fra de som er spesielt tilpasset fasaden med hensyn til utforming og størrelse, til de som har som mål å synes mest mulig. I vinterhalvåret kommer ledlysene opp og plakatholdere og bannere plasseres på fortauet. At det ikke finnes noen som helst regulering av dette gjør at det som i utgangspunktet er fin og historisk arkitektur blir borte ellers skjemmes av grelle farger. Byrommene blir ikke opplyste og trivelige som var tanken i utgangspunktet, men rotete og der den ene effekten slår ihjel den andre. Mange byer har skiltveiledere, og denne kunne også innbefatte veileder for fasadebelysning. I handlingsplanen foreslås det å lage en veileder for skilt og fasadebelysning.

Planen består av tre deler: en plandel, en kulturhistorisk beskrivelse og et temakart.

3. PLANFORSLAGET

Følgende kapittel beskriver metoden bak utvalget av kulturmiljø, gir en introduksjon til planens kartverktøy, historiefortellende del og redegjør for prioriterte kulturmiljøkategorier. Kommunedelplan for kulturmiljø 2023-2033 består av følgende deler:

- Plandel med planforslag og handlingsplan
- Vedlegg "Vårt landskap - vår kulturarv" - kulturhistorisk beskrivelse
- Vedlegg temakart "Kulturmiljøkartet"

3.1 Hva er verneverdig?

Kulturmiljøplanen har som mål å legge til rette for at viktige kulturminner, -miljøer og -landskap i hele Tromsø kommune blir bevart for fremtidige generasjoner. Så hva er viktige kulturmiljø i Tromsø? I en bebyggelse som har vokst frem år for år gjennom 2-300 år kan det være vanskelig å si hva som er mest verdifullt og dermed bør bevares. Er sjåen med russetømmer som kanskje ble hugd på 1700-tallet mer eller mindre verdifull som kulturminne enn en stor bankbygning fra 1912? Det er en vanskelig sammenlikning, og det korte svaret er at begge to er verdifulle, men av ulike grunner. Noen ganger virker konklusjonen enkel, andre ganger er det delte meninger om verneverdien.

Synet på hva som er verneverdig endrer seg med tiden. I kulturmiljøvernets barndom tidlig på 1800-tallet var det bare gjenstander fra middelalderen eller før og middelalderbygninger som ble ansett som verneverdige. Da bygningsfredningsloven ble vedtatt i 1920 var det stort sett gamle storgårder og embetsmannshus som ble fredet. Utover på 1900-tallet har det, i takt med stadig raskere samfunnsendringer, vokst frem en bevissthet om at også nyere kulturminner kan være verneverdige. Det har også blitt allmenn enighet om at det er viktig å bevare spor etter alle samfunnslag, ikke bare de som kunne bygge stort og flott.

Et lite uthus fra 1800-tallet kan være like bevaringsverdig som en monumental bankbygning.

I kulturmiljøplanen har målet vært å kunne vise en bredde når det gjelder kulturmiljø. Det skal være kulturmiljøer som kan sette våre liv i dag i et forståelig relieff mot det som en gang var. Vi har valgt fem temaer som alle viser utvikling og endring over tid: (1) kommunikasjon og knutepunkter, (2) samisk historie, (3) fiskeri og jordbruk, (4) Tromsø bysentrum og (5) krigers virkninger. Når vi så skal fremheve enkelte kulturmiljø som skal representere disse temaene, er det visse egenskaper ved kulturminnet, kulturmiljøet eller -landskapet som vektlegges:

Representativitet gjennom å ha god geografisk spredning, er vektlagt, siden denne kulturmiljøplanen skal dekke hele kommunen. Kulturmiljø trenger ikke bare representere et geografisk område, men også en bygningstype, en funksjon eller en samfunnsgruppe. Viktige kulturmiljø bør altså være et representativt utvalg fra ulike steder og av ulike typer.

Sjeldenhet henger ofte sammen med høy alder. Det er f.eks. svært få lågfjøs igjen fordi dette er en bygningstype som nesten aldri ble bygd etter 1900. Lågfjøsene er som regel svært gamle og sjeldne, og derfor fremheves de som viktige kulturminner. I kulturminneloven er også alder et kriterium for automatisk fredning. Alle stående bygninger fra før 1650 er automatisk fredet.

Graden av autenticitet er viktig. Kulturmiljøer der lite av det opprinnelige er skiftet ut har høy grad av autenticitet. Dette kan for eksempel dreie seg om bygninger der trekledningen eller vinduene fra da huset var nybygd, er bevart. Dette begrepet kan likestilles med ekthet og opprinnelighet.

Russeveien i Lakselvbukt. Et kulturmiljø kan bestå av flere elementer enn bare bygninger.

Kulturmiljø som kanskje ikke er særlig gamle eller har stor grad av autentisitet kan likevel ha verdi fordi det fremstår som et *samlet og helhetlig miljø*. Hvis det i tillegg er lesbart, altså at det er enkelt å oppfatte sammenhengen mellom de enkelte elementene og funksjonene i kulturmiljøet, kan et kulturmiljø ha høy miljøverdi.

For noen kulturmiljø er verdiene knyttet til konkrete hendelser og spesifikke personer som har fått en *historisk betydning*. Det kan i utgangspunktet være tilfældigheter, som for eksempel en hendelse under andre verdenskrig, som gjorde at en bygning har høy verdi som kulturminne. Det er altså ikke spesifikke egenskaper ved bygningen som gjør den verdifull, men konkrete historiske hendelser som fant sted i bygningen.

Et kulturmiljø kan ha alle disse egenskapene, men som regel har de overvekt av en eller to, og egenskapene er mange ganger overlappende. Kulturmiljøverdier kan vurderes og beskrives med slike kriterier som rettesnor, men selve vurderingen er likevel avhengig av et faglig skjønn hos dem som benytter kriteriene.

Mursteinvillaene langs Kirkegårdsvegen er i typisk jugendstil, og har per i dag ikke noe formelt vern.

3.2 Kulturhistoriske temaer

Tromsø kommune er stor i geografisk utstrekning og har et svært variert landskap med daler, eider, og fjorder. Store deler av kommunen består av store og mindre øyer og holmer. Kommunen favner hele Kvaløya, deler av Ringvassøya og Rebbenesøya i tillegg til mindre øyer som Sandøya, Vengsøya, Tussøya og Tromsøya. Vi finner spor etter menneskelig aktivitet på en rekke småøyer og holmer på yttersida. Og så har vi «fastlandet» som på samisk kalles Stuoranjárga. Dette kan oversettes med «stort nes» og betegner nettopp det store neset mellom Balsfjorden og Ullsfjorden og Sørfjorden. Vi ser alltid fjell i en eller annen himmelretning, og man vet godt hvor våren kommer tidlig, snøen legger seg dypt og vinden tar mest. Dette er vårt landskap og vår kulturarv.

Med landskapet som utgangspunkt er det valgt fem temaer som rammer for å velge kulturmiljø som er relevante og som har historiefortellende egenskaper. Temaene favner spor etter kommunikasjonsmetoder og møteplasser, samiske levemåter og fiskerbondens liv, i tillegg til historien om Tromsø som «porten til Ishavet» og hvordan vårt område også har blitt preget av internasjonale konflikter. Det henvises til vedlegget *Vårt landskap – vår kulturarv* for en fullstendig fremstilling av kulturhistorien og kulturmiljøene. I kapittel 3.4 er listen over de kulturminnene, -miljøene og -landskapene som foreslås som kommunalt verneverdige (KVV).

Restene av Lyngøy fyrlandskap skaper et interessant maritimt kulturlandskap. Foto: Bo Eide

1. Kommunikasjon og knutepunkter

Dette temaet handler om hvordan vi har klart å kommunisere med hverandre og møttes, og utviklingen av infrastruktur på sjøen og på land.

Maritim infrastruktur - sikkerhet og merking til sjøs

Etableringen av maritim infrastruktur og maritime tjenester var en forutsetning for at kystsamfunn over hele landet kunne utvikles. Sjøveien bandt byer og landsdeler sammen, samtidig som den muliggjorde handel og kommunikasjon med kontinentet. Økende skipsfart rundt 1900 satte fart i utbyggingen av den maritime infrastrukturen langs kysten i Troms. I Tromsøområdet gjaldt dette ikke minst leia på yttersida av Kvaløya. De første fyrlyktene i området ble oppført ved Sommarøy, Vasstrand, Håja og Røssholmen, for å lette navigeringen i mørke og uvær. Bygging av Tromsøs eneste bemannede fyr, på Lille Lyngøy, ble godkjent av Stortinget i 1905. Det ble da også bevilget penger til flere lykter som kunne legges til rette for innseiling gjennom Kvalsundet.

Vei, bru og fergeforbindelser

Fram til midten av 1800-tallet fantes det ingen kjørbare veger omkring Tromsø. I 1879 var vegen over eidet fra Eidkjosen til Kaldfjorden ferdig. Eidenes viktighet som ferdselsårer kan forklares ved at de kortet ned reisetiden betydelig mellom byen og fiskeværerne. Før fergesambandet kom i gang i 1948, kunne de som bodde langs Sandnessundet ofte tjene litt ekstra på å hjelpe folk og varer fra Yttersida over sundet med båt. Gjennom etterkrigstida frem til 1970-tallet skjedde det en storstilt vegutbygging i kommunen, og bilen som det viktigste fremkomstmiddelet ble «kronet» med åpningen av Sandnessundbrua i 1974.

Knutepunkter

Helt fra middelalderen og fram til langt ut på 1900-tallet har kirkene vært sentrale knutepunkter som har fungert som møtesteder. Den neste typen av

Gåsvær kapell. Gravlundene var også en møteplass og var den siste reisen. Foto: Bo Eide

knutepunkter som oppsto var handelsstedene. Noen av dem, som Tussøy og Bentsjord, kan spores tilbake til 1600-tallet. Fra 1770-årene ble det lagt til rette for at handelsmenn kunne få bevilling til å drive gjestgiveri i Nord-Norge, og det oppsto snart et nettverk av slike steder langs kysten.

Ved veis ende - gravlunder

Et besøk på en gammel gravlund gir små innblikk i folks liv. Bak de enkle innskriftene om fødsel- og dødsår kan man ane hvordan sykdommer og ulykker har rammet, men også hvilken samfunnsutvikling et menneske i løpet av en «mannsalder» kan ha vært vitne til. Gravmonumenter har sin egen stilhistorie – jernkors og gravsteiner kan være tydelig preget av nygotikk, klassisisme eller modernisme.

2. Romsa – det samiske Tromsø

Temaet tar for seg det samiske Tromsø fra nomadisme til rettighetskampen på 1970-tallet.

Det samiske landskapet

Stuoranjárga og det omkringliggende landskapet ga mulighet for variert ressursutnyttelse. I fjordene og på øyene har sjøsamer livnært seg av fiske og husdyrhold, fangst på nise og kobbe og pelsdyrjakt. For reindrifta er Stuoranjárga ensbetydende med kalvingsland og vår- og sommerbeiter, i dag som før. Ravdnjevággi var sommerland for svensk-samer frem til 1922. Beitelandet omfatter fjell og daler av alle slag, og gress- så vel som lavbeiter. I mange hundre år har fjellsamer flyttet med rein mellom vinterbeiter i innlandet og sommerbeiter ved kysten, over det som i dag er grensen mellom Norge, Finland og Sverige.

Nordeng gård på Kvaløya. De sjøsamiske gårdene skiller seg ikke umiddelbart ut fra annen gårdsbebyggelse slik vi kan se dem i dag.

Samiske gårdsbruk

Sjøsamenes gårder skiller seg ikke umiddelbart og tydelig ut fra de norske fiskerbonde-gårdene slik vi kan se dem i dag. Sannsynligvis var dette skillet tydeligere før den mest aktive fornorskingsperioden satte inn. Den viktigste måten å skille ut sjøsamiske gårder, er å undersøke hvem som har vært gårdbrukere og om det finnes en sammenheng i lokalsamfunnet til samiske kulturminner og historie.

Rettighetskampen - identitetsbygging

Tromsø ble et viktig sentrum for oppbyggingen av bevisstheten om at det eksisterte et samisk folk med egne rettigheter. Her ble det laget radiosendinger på samisk like etter andre verdenskrig. Ved Tromsø museum ble det opprettet en vitenskapelig stilling for samisk kulturforskning og en egen samisk-etnografisk avdeling. Ved opprettelsen av et universitet i Tromsø skulle det ha et nasjonalt ansvar for forskning og undervisning innenfor samisk kultur. I 1990 ble Senter for samiske studier opprettet ved universitetet.

Læstadianismen

Den svenske presten og botanikeren Lars Levi Læstadius startet den kristne vekkelsesbevegelsen som etter hvert ble kjent som læstadianismen. Gjennombruddet for bevegelsen skjedde på 1840-tallet da Læstadius virket som prest i Karesuando i Nord-Sverige, som hadde en stor samisk befolkning. På 1870- og 80-tallet ble det en sterk opptrapping av den læstadianske organiseringen, og helt nytt i denne perioden var bygging av egne bedehus.

Fiskeværet på Bjørnøya vitner om høy aktivitet på yttersida i gamle dager.

3. Fisker og bonde – livet for de fleste

Temaet handler om fiskeri, landbruk og fiskerbønder. Det er fisken som har vært det viktigste livsgrunnlaget for bosettinga i vårt område siden de første menneskene slo seg ned her for 10 000 år siden.

Fiskevær

Fiskevær blir definert som sted der man tok havn og hadde stasjon under fisket, gjerne med en større allmue samlet. Dette var samfunn med familiedrevne gårder med husdyrhold, det ble drevet handel, videreforedling av fisk og kanskje var det også en kirke. Vær brukes også om en samling av småøyer og holmer, der det ofte finnes store mengder sjøfugl, gjerne også kobbe, og der en kunne drive fiske. De mange fiskeværene fikk utover 1900-tallet stadig større behov for utbedring av havnene. I etterkrigstida tok industrialiseringen av fiskeriene til for fullt, og moderne fiskemottak med brygger og moloer kom til.

Videreforedling og industri

De klimatiske forholdene lå til rette for å lage gode tørkede fiskeprodukter. Salt er et konserveringsmiddel, og salt har blitt utvinnet av sjøvann i minst tusen år i Norge. Nedkjøling og frysing av fersk fisk ble det eksperimentert med på slutten av 1800-tallet. I Tromsø fant det under første verdenskrig sted en kraftig ekspansjon innenfor hermetikkbransjen. Det ble etablert sildeolje- og sildemelfabrikker på 1890-tallet. På slutten av 1920-tallet ble det diskutert om det var behov for et is- og kjøleanlegg i Tromsø.

Fiskerbonden

Fiskerbonden er en fellesbetegnelse på de som levde av landbruk og fiske. Fiskerbonden var ikke en person, men en type husholdning som omfattet over 90 prosent av kystfolket langt inn på 1900-tallet. Denne nordnorske økonomien forutsatte deltakelse fra hele husholdet, og var avhengig av arbeidskrafta til både

Tromsøs sentrumskjerne – kirkested fra middelalderen og kvartalbebyggelse fra 1800-tallet.

kvinne og mann. Kvinnene hadde sterkest tilknytning til det som foregikk på gården, og mannen dro ofte vidt omkring for å skaffe utkomme. Ved å legge store deler av gårdsarbeidet på kona og de yngste barna og ta med de eldste sønnene på havet, gikk det an å få nok til at man klarte seg.

4. Tromsø – arktisk hovedstad

Fjerde tema handler om hvordan Tromsø by har blitt formet gjennom 225 år, og vokst fra å være et bitte lite kirkested og handelssted til å bli den største byen i Nord-Norge. Her er det bolighistorie, arkitekturhistorie og planleggingshistorie i det som faktisk er verdens nordligste bevarte trehusby fra 1800-tallet.

Porten til ishavet

For Tromsø ble ishavsfangsten en hjørnestein i næringslivet fra 1820-tallet, og er grunnlaget for at Tromsø fortsatt kalles «Porten til Ishavet». Nærheten til Ishavet utgjør en vesentlig del av Tromsøs identitet. Grunnen til at mennesker - i hvert fall i tusen år – har reist ut til disse ugjestmilde strøkene har vært jakten på isbjørn, hvalross, hval, sel og fugler. Dette ga ikke bare mat, men et bredt spekter av materialer: skinn, pels, hvalrossstener, fjær og dun, olje av spekk, hvalbarder osv til eget bruk eller til salg eller bytte mot andre varer. Denne plasseringen og historien gjorde også at nasjonale forskningsinstitusjoner ble etablert i Tromsø.

Byen Tromsø formes

Byen har blitt formet gjennom over 200 år. Byen vokste frem nærmest mulig sjøen mellom de to sentrale punktene fra middelalderen: kirka og restene av borgen på Skansen. Tromsø ble bygd opp som en trehusby. I byplansammenheng omtales ofte Tromsø som empirebyen, og stilen forbindes gjerne med Tromsøs første «storhetstid» omkring 1800-1835. Tidlig på 1800-

På begynnelsen av 1900-tallet vokste byen kraftig og det måtte bygges ny skole. "Steinskolen" eller Gyllenborg, som den heter nå, stod ferdig i 1921.

tallet var byenes viktigste funksjon at de skulle fungere som handelssted og tollsted. De offentlige byrommene var lite vektlagt. Men mot midten av 1800-tallet ble gårdsrommene lukket inne i kvartalene, torv og gater ble beplantet, og musikkpaviljonger og avis kiosker dukket opp. I de første to tiårene av 1900-tallet er det en stor vekst i Tromsø. Det var nå på tide å ansette profesjonelle folk til å håndtere regulering og byggesaker, og i 1914 ble stillingen som stadkonduktør opprettet. Tromsø var den eneste av de gamle byene i Nord-Norge som slapp unna store ødeleggelser under andre verdenskrig.

Trehusbyen

Tromsø på slutten av 1940-tallet var altså noe så unikt som en bevart 1800-talls trehusby i Nord-Norge. Moderniseringen av Tromsø medførte tap av trehusbebyggelse som hadde overlevd krigen. Samtidig ble det bygd ny arkitektur av høy kvalitet som i sin tur igjen er verneverdig. De store bybrannene kom etter andre verdenskrig, den mest dramatiske i 1969.

5. Krig – internasjonale konflikter, lokale konsekvenser

Femte og siste tema handler om hvordan krig har påvirket Tromsø gjennom flere hundre år.

Perioden 1700-1918

Det er lett å glemme at det har vært mange konflikter som har påvirket Tromsø også før andre verdenskrig, i perioden 1700-1918. Den store nordiske krig var tidvis svært brutal og fikk store konsekvenser for sivilbefolkningen. Brenningen av byer innerst i Bottenvika medførte at samer og kvener flyktet vestover til det som i dag er norsk område. Danmark-Norge ble dratt inn i

Ruiner i krigsminnelandskapet på Brensholmen.

krigen mellom Frankrike og Storbritannia da britene angrep København. For sivilbefolkningen i nord medførte dette blant annet frykt for hungersnød på grunn av kornmangel. Da Krimkrigen brøt løs ble det igjen spenning knyttet til forsyningssituasjonen når det gjaldt korn og mel til landsdelen. Utbruddet av første verdenskrig skapte i førstningen mye usikkerhet og frykt for matmangel, men etterhvert la krigssituasjonen faktisk grunnlaget for et pulserende og hektisk handelsliv.

Andre verdenskrig 1940-1945

Norge ble trukket inn i andre verdenskrig 9. april 1940. Siden Narvik var den nordligste byen som ble angrepet, fikk Tromsø en betydelig rolle i det som fortsatt var det frie Norge frem til 13. juni 1940. Siden Tromsø ble okkupert uten særlig skader på bebyggelsen, lå det godt til rette for etablering av en rekke administrasjonskontorer, soldatforlegninger og lager osv. for både sivil og militær virksomhet i den eksisterende bebyggelsen. Det ble også etablert flere fangeleirer i Tromsø og allerede i 1941 ble mannlige jøder bragt til Sydspissen fangeleir. Dette var starten på holocaust i Norge.

Den kalde krigen 1947-1990

Den kalde krigen var en spenningskrig mellom supermaktene USA og Sovjetunionen, mellom kapitalisme og kommunisme, der særlig trusselen om en verdensomfattende atomkrig skapte en generell angst i sivilbefolkningen og enorme forsvarsbudsjetter. Som nær nabo til Sovjetunionen merket Nord-Norge og Tromsø denne spenningen veldig godt.

3.3 Vernestrategi

For å nå målet om å legge til rette for at viktige kulturminner, -miljøer og -landskap i hele Tromsø kommune blir bevart for fremtidige generasjoner følges to strategiske spor:

1. Kulturmiljøvern i arealplanleggingen

Temaplanens kulturmiljøer videreføres i overordnet arealplanlegging (KPA) og legges dermed til grunn for reguleringsplaner. Her kan kulturmiljøene få et juridisk vern etter plan- og bygningsloven. Det forutsetter at eieren tar vare på kulturmiljøet ved å overholde bestemmelsene i planen. Til grunn for bestemmelser og retningslinjer i arealplaner legges to prinsipper:

- **«Vern gjennom bruk»** skal sikre et bærekraftig kulturmiljøvern i hele kommunen. Dette betyr å vektlegge bruksaspektet ved vernede bygninger og andre objekter. Bygninger som ikke er i bruk forfaller raskere og kan til slutt gå tapt. Kommunen skal gjennom bestemmelser og retningslinjer for bevaring i arealplaner legge til rette for at vern er bærekraftig sosialt, klimamessig og økonomisk. Dette betyr at videre bruk og nødvendig grad av fornyelse vektlegges.
- **«Vekst i samspill med vern»** skal sikre en bærekraftig sentrumsutvikling. Tromsø sentrum er den best bevarte historiske byen i Arktis, og den eneste byen nord for Trondheim som ikke ble bombet eller brent under andre verdenskrig. I tillegg til «vern gjennom bruk»-prinsippet for verneverdig bebyggelse, skal ny bebyggelse utfylle og forsterke historisk bebyggelse, byrom og bystruktur slik at vi får et sammenhengende og harmonisk sentrum med god funksjonalitet.

Historisk bebyggelse bør i størst grad søkes bevart i sammenhengende områder og i mindre grad enkeltvis. Noe bebyggelse har bevaringsverdi som «miljøbevarer», det vil si at de som enkeltbygninger har lav verdi fordi de for eksempel er ombygd flere ganger og konstruksjonen er modernisert og lappet sammen gjennom årene og med ulik grad av kvalitet. Det er likevel denne bebyggelsen som opprettholder sammenhengen i kulturmiljøet med sin form, størrelse og materialbruk. Å erstatte denne type bebyggelse kan dermed gi en mer anvendbar og bærekraftig bebyggelse. Formålet med å erstatte bebyggelsen er å få en bedre teknisk og anvendbar bebyggelse, ikke å øke utnyttelsesgraden eller endre formspråk i stor grad.

Det er ulike måter å fortelle historie på og ulike måter å verne. For eksempel har flytting av hus foregått gjennom århundrene. Vi bør likevel unngå en utvikling der kulturminner flyttes og samles i kunstige miljøer. Flytting bør ikke avvises fullstendig, men være et alternativ for å oppnå bærekraftig sentrumsutvikling i et lengre perspektiv. Som kulturmiljøvern skal ikke dette være en hovedløsning.

Trehusbebyggelsen i nordbyen vokset fram på begynnelsen av 1900-tallet.

2. Veiledning og tilgjengeliggjøring av informasjon

Kommunen tar ansvar for å formidle kulturmiljøenes historie, og tilby og tilgjengeliggjøre digitale kunnskapsbanker. Det førstnevnte vil dreie seg om skilting av utvalgte kulturminner og enkel tilrettelegging rundt disse. Det siste inngår i kommunens overordnede strategi om å drive kunnskapsbasert utvikling (jf. KPS). Økt kunnskap og bevissthet rundt kulturmiljø gjør at eierne og forvalterne av kulturmiljøer ønsker å ta vare på det, og vet hvordan det bør gjøres. Den kulturhistoriske beskrivelsen Vårt landskap – vår kulturarv er i seg selv et ledd i bevisstgjøringen, og dette dokumentet skal formidles og tilgjengeliggjøres digitalt og gjennom opptrykk. I tillegg skal det digitale Kulturmiljøkartet gi oppdatert informasjon. Kommunen skal til enhver tid være veiviser for tilgjengelig informasjon om Tromsøs kulturhistorie, kulturmiljø og arkitekturhistorie, samt til praktisk gjennomføring av bevarings- og vedlikeholdsprosjekter.

Prestenggata er en velbevart del av den gamle trehusbyen.

3.4 Retningslinjer for ulike typer kulturmiljø

Kulturmiljø kan bestå av mange ulike typer objekter og de må ivaretas på ulike måter. Følgende retningslinjer påpeker hva som er viktigst i videre ivaretagelse av kulturmiljøene når det planlegges endringer i eller rundt bevaringsverdige kulturmiljø.

Maritim infrastruktur

Kystverket har ansvar for den maritime infrastrukturen og sikkerheten for all slags trafikk langs kysten er deres høyeste prioritet. Når historiske sjømerker og installasjoner i de utvalgte sjøområdene vurderes modernisert bør historisk verdi vurderes og alternativer drøftes.

Veger og bruer

Nye tiltak i kulturmiljøer med bevaringsverdige vei- og bruanlegg bør utformes med tanke på stedets historie. Tiltak på eksisterende anlegg bør utføres med varsom hånd og med mål om å bevare det historiske uttrykket.

Kulturhistoriske landskap

Nye tiltak bør utformes og plasseres hensynsfullt slik at kulturlandskapets historiefortellende karakter opprettholdes. Særlig viktig er det å vurdere volum og plassering av ny bebyggelse og konstruksjoner, større tiltak i grunnen som for eksempel grøfting og veibygging, samt visuell støy som sterke lyskilder.

Bygninger og bygningsmiljøer

Tiltak på eksisterende bebyggelse bør utføres med varsom hånd og mål om å bevare det historiske uttrykket. Bygningenes eksteriør skal i størst mulig grad bevares slik de står i dag. Nye tiltak i kulturmiljøene bør utformes med tanke på stedets historie og lokal byggeskikk. Tilbygg og nye bygninger bør utformes

Tirpitzmonumentet på Håkøya ble reist til minne om ofrene etter senkingen av det tyske slagskipet Tirpitz i 1944.

og plasseres slik at volum, proporsjoner og arkitektonisk uttrykk har fellestrekk med den eksisterende, eldre bebyggelsen og bebyggelsemønsteret. Det oppfordres til jevnlig vedlikehold av eksisterende flater og konstruksjoner når dette er av opprinnelig karakter og utførelse.

Gravlunder

Eldre gravminner bør ikke fjernes før kulturhistorisk verdi har blitt vurdert av personer med kompetanse innen lokalhistorie eller liknende. Gravminnene på gamle Mjelde kirkegård bør bevares enten på stedet eller på et passende, offentlig tilgjengelig sted.

Monumenter og minnesmerker

Steder det knytter seg historiske hendelser til er i seg selv kulturminner. Minnesmerker som er satt opp på slike steder forteller om hendelser på stedet, og de bør derfor ikke flyttes. Alle tiltak i umiddelbar nærhet til minnesmerkene bør ta hensyn til minnesmerkenes krav på respekt og historien på stedet. Det er viktig å bevare monumenter på stedet de opprinnelig har blitt plassert, og la monument, sted og sammenheng fortelle historien.

Forsvarsanlegg og installasjoner

Krigsminner i form av forsvarsanlegg i offentlig tilgjengelige områder, bør inngå i forvaltningsplaner slik at de ikke forvitrer av gjengroing. Anleggene kan gjøres tilgjengelig for publikum, under forutsetning av at innganger og luker sikres. Det bør skiltes slik at ikke strukturer ødelegges i vanvare.

3.5 Forslag til kommunalt verneverdig kulturmiljø

Følgende liste angir sammenlagt 128 utvalgte kulturminner, -miljøer og -landskap innenfor de ulike temaene som vurderes som verneverdig og som ikke har et formelt vern i dag (jf. kriterier kap. 3.1). Når planen vedtas vil utvalgte kulturmiljø føres inn i Askeladden, den nasjonale databasen for kulturminneinformasjon, som kommunalt verneverdig kulturmiljø (KVV). Utvalgte kulturmiljø får ikke et formelt vern ved å stå på lista, men kan bli vurdert videreført som hensynssoner etter plan- og bygningsloven i arealplanleggingen (jf. kap. 1.3).

Navn	Adresse
1. KOMMUNIKASJON OG KNUTEPUNKTER	
1.1 Maritim bebyggelse	
Lille Lyngøya Fyrstasjon og Simabakleia	Vest for Gåsvær, eiendom 98/1
Sandøyfjorden kystled	Vest for Rebbenesøy
Sommarøy havn	Sørvest for Kvaløya
1.2 Veier, bruer og fergesamband	
Tromsøysundet fergesamband og bru	Ved Tromsøbrua og Strandtorget
Sandnessundet fergesamband og bru	Ved Sandnessundbrua
Kvalsundet fergesamband	Ved Salarøyvegen 1418 og Skulgamvegen 254
Brensholmen, gamle brufundamenter	Ved Elvegårdsvegen 85
1.3 Knutepunkter	
Sandøya anløpskai	Sandøya 1
Rekvik kulturlandskap	Ved Rekvikvegen 667
Laukvik bygdemiljø	Ved Laukvik 9120
Ullsfjord kirke	Stordalstrandvegen 108
Kattfjord bryggemiljø	Ved Sjøtunvegen 481
Jøvik handelssted	Jøvikvegen 1986 og 1987
Tulleng landhandel	Ved Vasstrandvegen 680
Tussøy kulturlandskap	Ved 9128 Tussøy
Madam Hertels gjestgiveri fra 1700-tallet	Madam Hertels veg 34
Oldervik bygdemiljø	Ved Olderviksvegen 513
Gåsvær kirkegård	Gåsvær 2
Gamle Mjelde kirkegård	Ved Leirstrandvegen 727
Holmbukt begravelsesplads	Ved Jøvikvegen 271
Tromsø gravlund	Kirkegårdsvegen 41
2. ROMSA - DET SAMISKE TROMSØ	
2.1 Samiske kulturlandskap	
Rávdnjevággi	Straumsdalen
Deler av Stuoranjárga	Fastlandet
Finngamgrunn og Finngamsletta	Ved Sørsjeteen
2.2 Samiske gårdsbruk	
Brattfjell gård	Oldervikvegen 840
Nordeng gård ytterst i Susannejord	Ved Fjordvegen 760
Bårdsvik kulturlandskap	Ved Bårdviksvegen 189
Sommarsæte gård på Vengsøy	Gårds- og bruksnr 93/1
Lingrasmo og Nordmo gårder	Lakselvdalvegen 751 og 747
Lakselv ytre gård	Ved Lakselvbuktvegen 635
Strandbakken gård i Sjursnes	Stordalstrandvegen 507
Musneset kulturlandskap	Langs Skarmokkvegen
2.3 Læstadianismen	
Kjosens Bedehus	Innelvvegen 77
Lakselvbukt Bedehus	Lakselvbuktvegen 623
2.4 Rettighetskampen	
Storgammen i Lakselvbukt	Ved Lakselvbuktvegen 317

3. FISKER OG BONDE - LIVET FOR DE FLESTE	
3.1 Fiskevær	
Gåsvær kulturlandskap	Gåsvær 2, 34 og 38
Sandøya kulturlandskap	Mjølvik
Risøya fiskevær	Risøya 12
Store Lyngøya fiskevær	Eiendom 98/1, vest for Gåsvær
Vengsøya kulturlandskap	Ved Vengsøya 162
Sandholmen fiskevær	Eiendom 178/2, langs Ersfjorden
Røssholmen fiskevær	Ved Røssholmen 1
Gammelgården på Bjørnøya	Ved Bjørnøya 332
Sommarøy og Hillesøy	Sommarøy og Hillesøy
Hjellnes/Jiellinjårga kulturlandskap	Ved Jøvikvegen 1699
Skarmunken/Skárramohkki kulturlandskap	Ved Skarmokkvegen 867
3.2 Videreforedling og industri	
Røssneshamn isanlegg	Ved Skulgamvegen 1143
Jøvik sildeolje- og kraftforfabrikk	Ved Jøvikvegen 1941
Hermetikkfabrikken i Grønnegata	Grønnegata 25
Vågsøy fiskebruk	Vågsøya 3
3.3 Gårdsbruk	
Holmslett fjøs	Innlandsvegen 325
Nygård gård	Andersdalsvegen 1098
Kalsletta gård opp til Fjortofthytta	Solstrandvegen 471
Balsnes naust og molo	Ved Kobbevågvegen 237
Nordberg naust og sjå	Innlandsvegen 45
Berg ytre gård	Innlandsvegen 23
Pikstein bårstue	Andersdalvegen 1208
Holmbukta bu	Jøvikvegen 209
Kristofferjord brønnhus	Ved Andersdalvegen 1010
Reinsvoll brønnhus	Øverdalsvegen 360
Indre Andersdal kulturlandskap	Ved Andersdalvegen 1479
Snarby gård	Ullstindvegen 1456
Vikagården våningshus	Tønsvikvegen 874
Nordslett fjøs	Ullstindvegen 226
Risvoll våningshus og fjøs i Grøtsundet	Ullstindvegen 203
Skagøya gård	Skagøya 1
Skarsfjorden kulturlandskap	Ved Skarsfjordvegen 2411
Nautnesvika fjøs	Laukvik 196
Dordejord fjøs	Skarsfjordvegen 446
Valen gård	Valen 2
Kibergneset kulturlandskap	Kvaløyvågvegen 1745 og 1687
Vasstrand gård	Vasstrandvegen 1068
Halsnes uthus i Bakkejord	Leirstrandvegen 1555
Nergård gård i Buvika	Leirstrandvegen 2450
Buvik ytre gård i Buvika	Leirstrandvegen 2512
Greipstad gård	Leirstrandvegen 1831
Greipstad naust	Leirstrandvegen 1831
Petersborg fjøs	Straumsvegen 1947
Kvalnes gård	Ved Leirstrandvegen 1233
4. BYEN TROMSØ - SENTRUM I LANDSDELEN	
4.1 Porten til ishavet	
Minnestedet på Prostneset	Ved Roald Amundsens plass
Stengården	Bankgata 13
Monumentet i Telegrafbukta	Ved Strandvegen 206
4.2 Byen Tromsø formes	
Den første Amtmannsgård	Strandvegen 67

Kongsbakken skole	Skolegata 16
Rødbanken	Storgata 65
Musikkpaviljongen	Rådhusparken
Villa i Conrad Holmboes veg 25	Conrad Holmboes veg 25
Villa i Skolegata 38	Skolegata 38
Villa i Skolegata 50	Skolegata 50
Kiosken på Prostneset	Ved Samuel Arnesens gate 5
Kiosken på Hella	Ved Straumsvegen 1658
Myrenblokkene	Myrenvegen 32-34, Prestvannvegen 3
Tromsø kokk- og stuertskole	Vestregata 33
Bygningsmiljø i Anna Eides veg 1-35	Anna Eides veg 1-35
Fokus kino - Tromsø bibliotek	Grønnegata 94
Villa i Barduvegen 25	Barduvegen 25
Fylkeshuset	Grønnegata 122
Bo i nord, Olsgård	Klimavegen
Villa Holmboe	Conrad Holmboes veg 13
4.3 Trehusbyen	
Gatemiljø fra Skippergata	Skippergata
Gatemiljø fra Sjøgata	Sjøgata
Gatemiljø fra Prestenggata	Prestenggata
Villaene langs Kirkegårdsvegen	Kirkegårdsvegen
Solhaug	Kveldroegen 29E
Eidsvold	Røstbakken 8
Skarpsno	Petersborgsgata 22
Heggeli/Perstova	Bekkevollvegen 11
Roehagen	Ved Mellomvegen 68
Gatemiljø fra Skolegata	Skolegata
Nordbyen	Hagebyvegen og Sommerfeldts gate
Hagebyen	St. Hanshaugen - Skriverplassen
Boligstrøket «Plisjbyen»	Ved Petersborggata
5. KRIG - INTERNASJONALE KONFLIKTER, LOKALE KONSEKVENSER	
5.1 Perioden 1700-1918	
Sjømannshjemmet	Storgata 112
5.2 Andre verdenskrig 1940-1945	
Forsøkgården på Holt	Ved Holtvegen 74
Bispegården	Haakon VII's gate 5
Tromsø kringkaster	Kvaløyvegen 450
Krigsminnelandskap Brensholmen	Ved Austeinvegen 100
Ruinene fra Stützpunkt Stalheim	Ved Brinkvegen 52
Tirpitzmonumentet på Håkøya	Ved Håkøyvegen 275
Minnesmerket for Gestapoofre	Bankgata 13
Kirkegårdsvegen 16	Kirkegårdsvegen 16
Sydspissen fangeleir	Ved Lanesvegen 27
Russeveien og fangeleir på Laksvatn	Ved Laksvatnveien
Minnesmerket for Krøkebørsletta fangeleir	Ved Tellusvegen 1
Minnesmerket for Arnøytragedien	Ved Granittvegen 106
Minnesmerket for Brattholmtragedien	Ved Minnelundvegen
Minnesmerket for Partisanene	Ved Tellusvegen 1
5.3 Den kalde krigen 1947-1990	
U-båtbasen på Olavsvern	Ved Ramfjordnesvegen 230

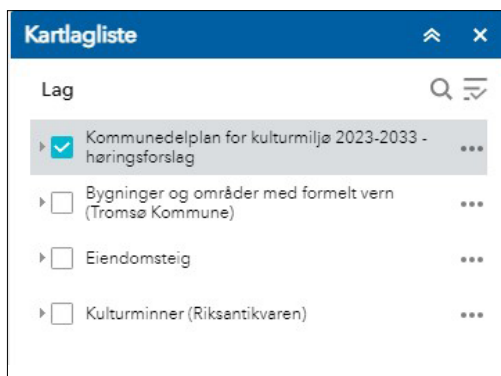
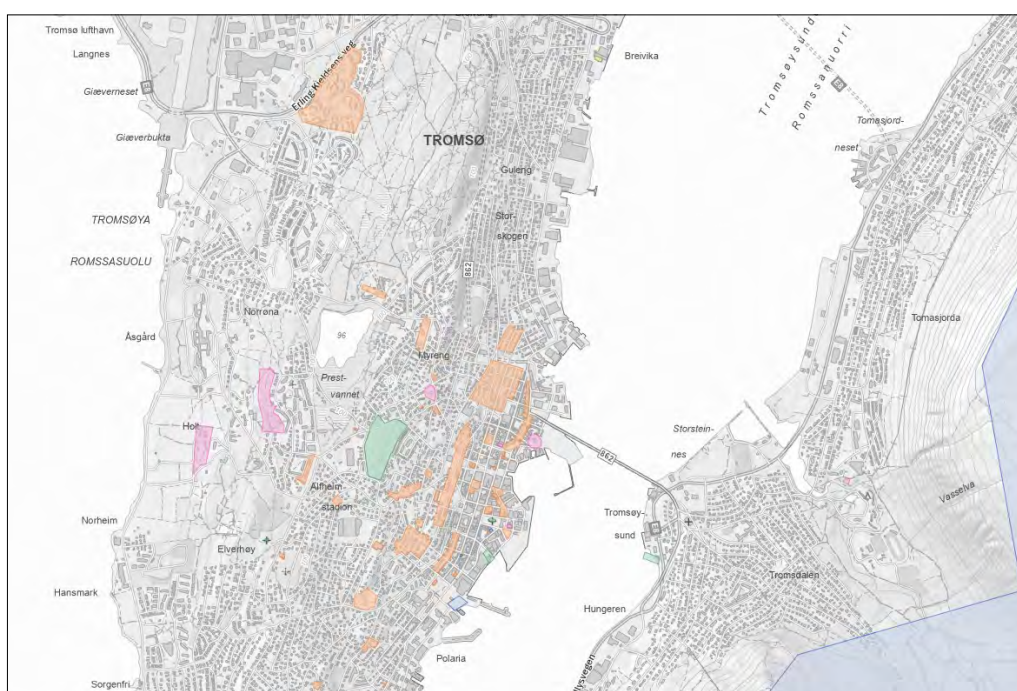
3.6 Kulturmiljøkartet

Kulturmiljøkartet er et digitalt temakart som gir oversikt over alle kulturminner, -miljøer og -landskap som har en vernestatus - både fredet, regulert til bevaring og hensynssone i kommuneplan. I tillegg viser kartet utvalgte kulturmiljø som denne planen foreslår skal få vernestatus Kommunalt verneverdig kulturmiljø(KVV), jf. lista i kap 3.5. Ved vedtak av planen får KVV ikke et formelt vern, men kan bli vurdert videreført som hensynssoner etter plan- og bygningsloven i arealplanleggingen (jf. kap. 1.3).

Kulturmiljøkartet viser også Sefrak-registrerte bygninger og Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse. I kartets kartlagliste kan man velge hvilke lag som skal være synlige i kartet.

Utsnittet av Kulturmiljøkartet nedenfor viser kartlaget *Kommunedelplan for kulturmiljø 2023-2033* med kulturmiljø som foreslås få vernestatus KVV. Fargene representerer det kapittelet der kulturmiljøet omtales i vedlegg *Vårt landskap - vår kulturarv*.

[Link til Kulturmiljøkartet](#)

3.7 Handlingsplan 2024-2026

Handlingsplanen angir tiltak for å nå målene med kulturmiljøplanen. Det er mange tiltak som kan bidra til bevaring av kulturmiljø, og det bør jobbes langsiktig og bredt. Kommunen kan for eksempel initierer prosjekter, tilrettelegge for samhandling, skape verktøy og bidra til spredning av kunnskap og kompetanse. Det vi prioriterer i første omgang er å sørge for at kommunens interne rutiner og verktøy fungerer optimalt. Handlingsplanen skal oppdateres årlig.

Tiltak	Tiltaksbeskrivelse	Ferdig
Rutinebeskrivelse for oppdatering av Kulturmiljøkart	Temakartet gir en enklere oversikt over kulturmiljøenes formelle status, og er til hjelp både for innbyggere og kommuneforvaltningen. Det må innarbeides rutiner for kvalitetskontroll og oppdatering.	Juli 2024
Oppdatering av nasjonale kulturmiljødatabasen Askeladden	Ved vedtak av planen skal forslag til Kommunalt verneverdig kulturmiljø(KVV) føres inn i Askeladden. Databasen må også kvalitetssikres når det gjelder vernestatus i Tromsø kommune.	Juli 2024
"Bevaring i praksis"	Ferdigstille et digitalt hefte med råd om restaurering og vedlikehold av verneverdig bebyggelse i praksis, samt tilnærming til ny bebyggelse i kulturmiljø.	Jan 2025
Utredning av kommunens rolle og organisasjonsmessige behov i kulturmiljøforvaltningen	Det er behov for å avklare rolle og ansvar kommunen har når det gjelder vern og bruk av kulturmiljø. Ulike alternativer utredes, og hvilken betydning det vil ha for kommuneorganisasjonen.	Jan 2025
Register over viktige kulturmiljøer som ikke er vurdert	Systematisk gjennomgang av Tromsøya og Tromsdalen slik at det ligger klart ved rullering av kulturmiljøplanen.	Jan 2026
Fasadeskiltveileder for historiske kulturmiljø i sentrum	Utarbeide forslag til veileder for skilting som ivaretar næringslivets behov og kulturmiljø.	Jan 2026
Utredning av behovet for et bygningsvernssenter i Tromsø	Det er behov for å undersøke hvilken håndverkerkompetanse som vedlikehold, gjenbruk og ombruk av verneverdig bebyggelse krever.	Juli 2026

3.8 Konsekvenser av planen

Temaplanen påvirker kommunens virksomhetsplaner, arealplaner og byggesaker. Det som foreslås i handlingsdelen må følges opp med tilstrekkelige ressurser og prioritering i Seksjon for byutvikling for gjennomføring. Her bør man særlig være oppmerksom på utforming av en skiltveileder for sentrum. Retningslinjer for virksomhetsskilt har Tromsø aldri hatt, men i og med sentrumsplanens fokus på byrom, har problemstillingen med skiltingens visuelle virkning i byrom og på historiske fasader blitt aktualisert.

Videre påpeker kulturmiljøplanens kulturhistoriske del helt konkrete kulturmiljø som har særlig verdi. Dette vil ligge til grunn for vurdering av kulturmiljøhensyn i alle typer arealplaner, dvs. omfanget av hensynssoner med tilhørende retningslinjer og bestemmelser. I forslag til revidert KPA som ble lagt ut på høring i april 2023, er det foreslått hensynssoner for landskap og kulturmiljø som er basert på arbeidet med kulturmiljøplanen.

I byggesaker vil den kulturhistoriske delen være et grunnlag for den skjønnsmessigere vurderingen som gjøres etter pbl. §29-2 om visuelle kvaliteter. Her kan kommunen legge vekt på hensynet til viktige historiske, arkitektoniske og andre kulturelle verdier. Dette betyr at planen får konsekvenser for eiere av kulturmiljø. Konsekvensene vil variere ut fra hva slags kulturmiljø det er snakk om. Siden målet for planen er bevaring, vil det si at eieren kan oppleve ikke å få tillatelse til å gjøre endringer som man ellers ville tatt for gitt. Det er da det er viktig med åpen dialog. Kommunen ønsker at bevaringen av kulturmiljø skal være bærekraftig for den enkelte eier også, fordi dette på sikt er det beste vern av kulturarven.

Kommunen ønsker å utforme en fasadeskiltveileder for sentrum.

4. ORD OG BEGREPER I KULTURMILJØVERNET

Arkeologisk kulturminne Automatisk fredet kulturminne fra tida før 1537.

Askeladden Den offisielle databasen over alle fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge, i tillegg til listeførte kirker. Eies og driftes av Riksantikvaren. Databasen er tilgjengelig for offentlig forvaltning.

Automatisk fredet kulturmiljø Synlige og ikke synlige arkeologiske kulturminner eldre enn 1537, erklærte stående byggverk fra perioden 1537-1650, samiske kulturminner eldre enn 100 år og skipsfunn eldre enn 100 år.

Bevaringsverdig Kulturmiljø som faglig sett har kulturhistorisk verdi, men som ikke har et formelt vern. Brukes synonymt med verneverdig.

Forskriftsfredet byggverk, Anlegg og områder i statens eie som er fredet ved å vedta forskrift om fredning, i henhold til kulturminneloven § 22 a.

Fredet Beskyttet gjennom kulturminneloven enten automatisk eller gjennom vedtak.

Immaterielle kulturminner Ikke-materielle kulturminner, som for eksempel musikk, eventyr, stedsnavn.

Konservere Ta vare på så mye som mulig av bygningens historiske verdi og kildeverdi. Bygningens historiske utvikling blir ikke holdt skjult. Bygningen vil ikke endres vesentlig under arbeidet.

Kulturarv Favner et bredt spekter av materiell og immateriell arv fra tidligere tider.

Kulturlandskap Et kulturpåvirket landskap, formet av samspillet mellom naturgrunnlaget og menneskelig virksomhet. Kulturlandskapet avspeiler naturvilkår, samfunnsforhold og historie. Det har vært mest vanlig å bruke begrepet i tilknytning til landbruk.

Kulturmiljø Områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Kulturmiljø blir brukt både om kulturlandskap med gårdsanlegg og andre kulturminner, og om bygnings miljøer, tettsteder og byområder.

Kulturminne Alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Definisjonen omfatter alt som er skapt av mennesker, fra de første helleristningene og boplassene til de nyeste byggverk. Ordet kulturminne alene sier ikke noe om hvor verdifullt et kulturminne er.

Kulturmiljøforvaltning Virksomhet knyttet til kulturmiljøfeltet som utøves av offentlige organer. Det offentlige organets administrasjon tolker og praktiserer lovverket som omhandler kulturmiljø.

Kulturmiljøvern Vern av immaterielle og materielle overleveringer om levesett, kultur og historie.

Kommunalt verneverdig kulturmiljø (KVV) Listeført verdifullt kulturmiljø uten formelt vern.

Landskap Landskapet er den ytre fysiske rammen om vår eksistens og virksomhet. Begrepet landskap kan sies å være mer nøytralt enn kulturlandskap, og fokuserer ikke på eventuell påvirkning, innhold eller avgrensning.

Marinarkeologisk Kulturmiljø Kulturmiljø under vann i både sjø og ferskvann.

Nyere tids kulturmiljø Kulturmiljø fra tiden etter reformasjonen i 1537 og fram til i dag.

Regional kulturminneforvaltning / kulturminne- myndighet Fylkeskommunen er delegert myndighet fra Riksantikvaren for deler av kulturminnelovens bestemmelser, og er da regional kulturmiljømyndighet.

Rehabilitere Sette i stand, modernisere eller utbedre eldre bygninger.

Rekonstruere Oppføre på nytt / gjenskape hele eller deler av et kulturminne i overensstemmelse med tidligere utforming.

Restaurere Tilbakeføre et kulturmiljø slik at det framstår slik det trolig så ut tidligere eller opprinnelig. Objektet kan bli endret vesentlig under arbeidet.

SEFRAK-registeret SEFRAK er forkortelse for Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge. Dette er et register over alle bygninger oppført før 1900. I deler av Nord-Norge ble også bygninger fra perioden 1900-1945 registrert. Et SEFRAK-registeret hus er ikke nødvendigvis vernet, men kan være bevaringsverdig.

Vedtaksfredet byggverk Anlegg og områder som er fredet ved vedtak etter kulturminneloven.

Vernet kulturmiljø Kulturmiljø som er formelt beskyttet gjennom plan- og bygningsloven eller kulturminneloven.

Verneverdig Brukes om kulturminner og kulturmiljø som bør bevares på en eller annen måte. Benevnelsen i seg selv gir ingen formell beskyttelse og sier ingenting om hvordan kulturminnet eller kulturmiljøet bør beskyttes. Brukes synonymt med bevaringsverdig.

